

Н. Г. Тарарак

Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди

ПРОБЛЕМА МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У ЗАГАЛЬНІЙ ТА МУЗИЧНІЙ ПЕДАГОГІЦІ

У статті розглядається проблема міжпредметних зв'язків у загальній та музичній педагогіці. Досліджуються погляди провідних вчених щодо використання міжпредметних зв'язків у музичному навчанні, комплексного підходу при підготовці вчителя музики. Одним із шляхів реалізації такого підходу є введення комплексних предметів, що поєднують цикл взаємопов'язаних дисциплін.

Ключові слова: міжпредметні зв'язки, музична педагогіка, підготовка вчителя музики.

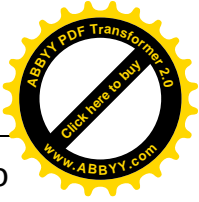
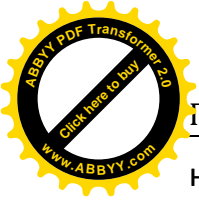
Постановка проблеми. Питання здійснення міжпредметних зв'язків знайшли достатньо широке висвітлення в історії педагогічної думки. Вимоги сучасної дидактики щодо усвідомленого та ґрунтовного засвоєння знань зумовлюють необхідність міжпредметних зв'язків у процесі навчання. Підвищення якості підготовки вчителя музики вимагає забезпечення цілісності педагогічного процесу, вагоме місце в якому займає інтеграція навчальних дисциплін.

Аналіз актуальних досліджень. Цю проблему розглядають у своїх працях Т. Александрова, Т. Архіпова, Г. Батурина, В. Максимова, М. Скаткін, Г. Федорець.

Зокрема досліджується вплив міжпредметних зв'язків на засвоєння навчального матеріалу, активізацію розумової діяльності, формування пізнавальних інтересів, світогляду учнів та студентів. Серед розвідок останніх років у сфері музичної педагогіки варто відзначити дисертаційні праці Л. Д. Ороновської та І. В. Цебрій. Л. Д. Ороновська, серед педагогічних умов прилучення молодших школярів до духовних цінностей на уроках музики, на перше місце ставить інтеграцію міжпредметних і міжхудожніх знань, умінь і навичок [2]. І. В. Цебрій, досліджуючи дидактичні засади використання музичного мистецтва у професійній підготовці майбутніх учителів історії, наголошує на важливості міжпредметних зв'язків [4].

Мета статті – дослідити проблеми міжпредметних зв'язків у загальній та музичній педагогіці.

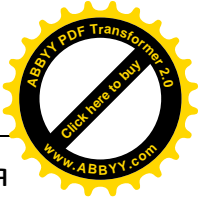
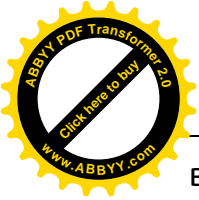
Виклад основного матеріалу. Витоки проблеми здійснення міжпредметних зв'язків у навчальному процесі пов'язані передусім з ім'ям видатного педагога Я. А. Коменського, який поклав в основу своєї системи навчання принцип природовідповідності. Ідея взаємозв'язку між

навчальними предметами знайшла відображення в діяльності відомого англійського філософа та педагога Дж. Локка. Як і Я. А. Коменський, він був пристрасним супротивником схоластичного навчання. Джон Локк стверджував, що правильна постановка викладання всіх предметів може забезпечити не тільки оволодіння засадами наук, але й формувати розум та манери дитини, розвивати її вміння та навички. Для цього він радив йти в навчанні таким шляхом, щоб наповнити зміст одного предмета елементами та фактами іншого. Видатний дидакт Й. Г. Песталоцці не тільки визнав важливість та дієвість міжпредметних зв'язків, але й намагався реалізувати цю ідею на практиці. Але це було досить складне завдання, тому що в його розпорядженні не було достатньої кількості наукових даних, бракувало психологічного обґрунтування проблеми.

Подальшого розвитку проблема набула у XIX столітті. Ідеї взаємопов'язаного навчання різних предметів знаходять все більше застосування на практиці, поступово накопичуються наукові факти, здійснюється їхній аналіз та узагальнення. Першу серйозну спробу психологічного обґрунтування проблеми міжпредметних зв'язків зробив німецький педагог-ідеаліст Й. Ф. Герbart. У вихованні всебічно розвиненої людини, на його думку, необхідна велика кількість переходів від одного предмета до іншого, їх взаємний зв'язок, як внутрішньо-предметний, так і міжпредметний.

Значний вклад у справу взаємного «сприяння усіх предметів у викладанні» вніс видатний німецький педагог А. Дістервег. Він вимагав від учителів, щоби кожний навчальний предмет виділявся своєю логікою, структурою, певними, тільки йому властивими, особливостями. Звідси висновок про необхідність окремого викладання навчальних предметів. Захищаючи предметну систему, він водночас рішуче підкреслював необхідність міжпредметних зв'язків у системному ґрунтовному вивченні всіх шкільних дисциплін. «Вчитель німецьких учителів» вимагав встановлення природного розумового зв'язку між навчальними предметами в педагогічному процесі та використання його для формування повних та глибоких знань, вмінь та навичок. Ці зв'язки необхідні для єдності знань, тому що різні за змістом та специфікою навіть найрізноманітніші навчальні дисципліни співпадають та доповнюють одна одну. Звідси А. Дістервег зробив дидактичне узагальнення: необхідно ясно і твердо визначити та вказати взаємовідносини різних дисциплін. У його

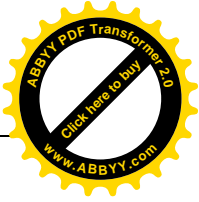
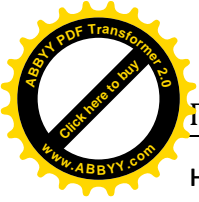

визначному творі «Посібник з освіти німецьких вчителів» ідея взаємозв'язку між навчальними предметами сформульована більш виразно та чітко, ніж це було зроблено до нього.

Наприкінці XIX ст. було видано книгу Отто Вільмана «Дидактика як теорія освіти в її ставленні до соціології та історії освіти», в якій він узагальнив найкращі здобутки видатних дидактів XVI–XIX ст. про значення міжпредметних зв'язків. У окремому параграфі «Взаємозв'язок між предметами навчання» в розділі «Освітня діяльність» О. Вільман наголошує, що встановлення зв'язку між окремими дисциплінами – це одна з найважливіших умов вивчення матеріалу тому, що завдяки саме цьому зміст предмета буде мати форму єдиного цілого. Отже, в «Дидактиці» О. Вільмана знайшли відображення найбільш прогресивні погляди цілої низки видатних західноєвропейських педагогів про використання міжпредметних зв'язків у навчальному процесі.

Значний вклад у справу взаємного «сприяння всіх предметів у викладанні» зробили видатні російські педагоги М. Бунаков, Ф. Буслаєв, В. Водовозов, В. Одоєвський, П. Каптерев, В. Стоюнін, К. Ушинський та інші. Так, К. Ушинський узагальнив нагромаджені наукою дані щодо застосування міжпредметних зв'язків, саме його педагогічні думки та практична діяльність стали значною віхою у вирішенні проблеми інтеграції навчальних дисциплін. У працях великого педагога педагогічні питання органічно пов'язані з розглядом психології дитини, забезпечення її всебічного розвитку. Велику увагу використанню міжпредметних зв'язків приділяв П. Каптерев. Він вважав, що здійснювати відокремлено і незалежно викладання того, що явно пов'язане – тим самим вчити невміло, не користуватися тим, що сама природа надає людині. За П. Каптеревим, увесь освітній процес має являти собою одну цілісну мережу ідей, думок, навичок, інтересів, де не повинно бути місця для плутанини, а повинна бути тільки єдність та цілісність. Історичний аспект вивчення проблеми реалізації міжпредметних зв'язків у музичній педагогіці переконує в тому, що її розвиток ґрунтувався на положеннях загальної педагогіки.

Проблема взаємодії музичної та загальної педагогіки особливо гостро постала з середини XIX ст. В період відкриття в Росії вищих музичних навчальних закладів, приватних музичних шкіл, упровадження уроку музики до шкільних програм. Уже в ті часи велика увага приділялась естетичній освіті та розвитку. Наголошувалось, що школа повинна не тільки

навчати, як це розумілось раніше, а й виховувати.

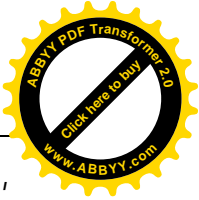
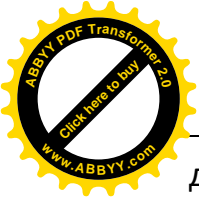
П. Мироносицький, А. Карасев підкреслювали, що музика як предмет навчання має знайти гідне місце у навчальному плані і варто ставитися до нього не як до позанавчальної забави, а як до чинника освіти людини. Музично-педагогічні погляди вітчизняної передової інтелігенції XIX – початку XX ст. базувались на дидактичних теоріях А. Дістервега, Я. А. Коменського, К. Ушинського, які розвивали ідеї багатокомпетентності навчання, взаємозв'язку процесів, що дозволили не тільки навчати, але й виховувати людину.

Необхідно зазначити, що період кінця XIX – початку XX ст. характеризувався зростаючим інтересом до масової музичної освіти. Створювались секції викладачів співу, хорові та диригентські класи, загальнодоступні класи хорового співу, диригентсько-вчительські курси, курси співочої грамоти, музичні училища диригентського та хорового класів при Російському Музичному товаристві. Засновано Московську народну консерваторію, Петербурзькі музичні класи імені М. І. Глінки.

Значним поштовхом у справі підготовки вчителів музики стало відкриття в 1896 р. «Курсів співочої грамоти» під керівництвом А. Городцова. При створенні навчальних програм цих курсів головним педагогічним принципом музичного навчання став принцип комплексного підходу. Провідною музичною дисципліною був «комплексний» предмет – «співоча справа», що поєднував у собі постановку голосу, хорознавство, хоровий клас, диригування, історію хорової літератури, тобто весь цикл диригентсько-хорових дисциплін.

Зв'язок між цими предметами здійснювався у процесі хорового співу, опанування хорових творів. У процесі занять слухачі курсів оволодівали прийомами диригування та керівництва хором, набували вміння правильного співу, знання з хорознавства, засвоювали всі інші компоненти «співочої справи». Теоретичний матеріал про історичну епоху, того чи іншого композитора подавався під час розучування хорових творів. При цьому хоровій творчості деяких композиторів присвячувались іноді хорові заняття в повному обсязі.

Знання з історії хорового мистецтва слухачі часто-густо здобували під час просвітницьких хорових концертів, яким передувало вступне слово з історичною довідкою про твори, що виконувались. Важливо зазначити, що хорові твори вивчались не тільки у процесі циклу диригентсько-хорових

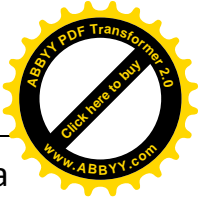
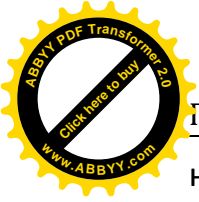
дисциплін, а й при проведенні інших музичних дисциплін. Так, наприклад, на заняттях гри на музичному інструменті вивчались не тільки інструментальні п'єси, а й хорові партитури, хорові твори, які склали репертуар хорових виступів. Отже, можна дійти висновку, що музичні дисципліни знаходились у тісному органічному взаємозв'язку.

Найбільш тісно взаємодіяли між собою такі дисципліни як «Хоровий клас та елементарна теорія музики», тому що аналіз хорових творів вимагав від студентів обов'язкових знань щодо визначення тональності, характеристики мелодії, ритму, гармонії тощо. Доповнювали одна одну також «Методика викладання співів» та «Диригування». Знання, які здобували на заняттях з анатомії та фізіології щодо органів мовлення та гігієни голосу, доповнювали курс методики, а також використовувались під час хорового класу, на практичних заняттях із керівництва хором. До навчальної програми було введено і практичні заняття з виразного читання. Це пояснювалось тим, що виразність виконання хорового твору, в основі якого синтез музики і поезії, певною мірою залежить від проникнення в сутність та інтонацію слова.

Матеріал курсу «Історія хорової літератури» також пов'язувався з методикою викладання співу та з грою на музичному інструменті. Необхідно зазначити, що такий зв'язок музичних дисциплін не зменшував їх значущості як самостійних, а навпаки, збагачував і забезпечував більш ефектне їх опанування.

Наголосимо, що прагнучи до комплексного навчання, викладачі використовували міжпредметні зв'язки в різноманітних формах навчального процесу: під час лекційних, практичних, аудиторних, позааудиторних занять, публічних просвітницьких концертів. Міждисциплінарний підхід використовувався і під час проведення комплексного іспиту. Так, після виконання екзаменаційної хорової програми, хорового співу і диригування хоровим колективом слухачі курсів відповідали на питання з теорії музики, гармонії, методики навчання співу, гігієни голосу, теорії хорового мистецтва. Необхідно зазначити, що міжпредметні зв'язки виконували не тільки дидактичну функцію, а й сприяли розвитку музичної культури слухачів, створювали підґрунтя для розвитку професійних якостей учителя музики.

Формуванню музичної культури сприяв також вибір високохудожнього репертуару. Репертуарний план кожного слухача курсів було спрямовано

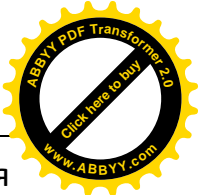
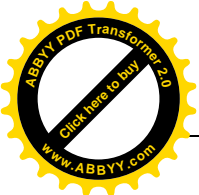
не тільки на підвищення рівня культури вчителя музики і не тільки на оволодіння певними знаннями, уміннями та навичками, а й на використання хорових творів у майбутній практичній роботі у школі. Професійна спрямованість пронизувала не тільки навчальну роботу курсів, а й концертно-просвітницьку діяльність. Хоровий колектив часто виступав перед різноманітною аудиторією слухачів з концертами хорової музики, які супроводжувались літературними читаннями.

Участь у цій роботі вимагала всебічної підготовки слухачів як вокалістів-лекторів, інструменталістів. Це також забезпечувало всебічну підготовку майбутнього вчителя музики – просвітителя, музиканта і педагога, який володів засобами класної та позакласної роботи, що зумовлювалось реалізацією взаємозв'язків різноманітних предметів у процесі навчання.

Викладачі музично-драматичних інститутів особливу увагу приділяли хоровому мистецтву. Звернення саме до хорового мистецтва як до головного засобу музичної освіти пояснюється передусім прагненням до демократизації освіти, що відповідало прогресивним тенденціям того часу.

Вивчення досвіду роботи хорового класу в музично-драматичних інстанціях свідчить, що ця дисципліна розглядалась як своєрідна «музична енциклопедія», опанування якої передбачало досягнення особливостей постановки співочого голосу, вокального дихання, звукотворення, ансамблевого співу, основ музичної теорії, гармонії, поліфонії, аналізу музичних форм, історії хорової літератури. Ці ідеї залишаються актуальними і на початку XXI століття [3].

Сама постановка мети занять хорових класів передбачала міжпредметний підхід, який передбачав і розвиток слуху, і вокальних даних, і навичок сольфеджування, і розуміння того, що виконується, і вміння цей музичний матеріал усвідомити і професійно виконати. Відповідно до цих об'єктивних умов навчання підкреслювалась важливість зв'язків між численними теоретичними дисциплінами та «живим» виконанням музичного матеріалу. Важливо відзначити й те, що в цілях реалізації міждисциплінарного підходу хоровий клас розглядався як ланцюг, що пов'язував теорію і практику навчання музиці. Вимога живого художнього виконання з відтінками звуку, тембра і почуття, вмінням розбиратись у різноманітних епохах, музичних стилях, передбачала продуманий підбір репертуару, до якого входили твори видатних зарубіжних та вітчизняних композиторів.

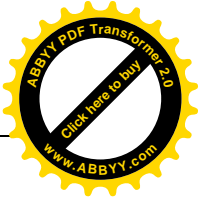
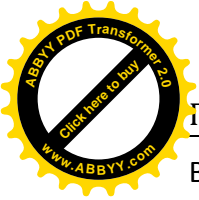

Педагогічний пошук комплексності музичного навчання підкреслювався практичними рекомендаціями. Так, наголошувалось на важливості узгодження із спеціалістами хорового, теоретичного, струнного, фортепіанного класів існуючих планів і програм з окремих предметів і курсів. Передбачалось усю предметну структуру навчального процесу розвивати таким чином, щоб усі знання з окремих дисциплін зводились в систему. Так Б. Яворський вважав, що принципи музичної педагогіки впливають із всієї різноманітності реальної музичної дійсності і можливостей музики, тому в музичній освіті необхідно йти від цілого, від конструкції до деталей, постійно пам'ятаючи про те, що сума цих деталей завжди менше цілого, якому вони підпорядковані [1]. Саме ідеї Б. Яворського свідчать про новий рівень розвитку ідеї комплексної музичної освіти, що базується на міжпредметних зв'язках. Спрямованість на цілісне вивчення музичних, зокрема вокально-хорових, дисциплін у музичній педагогіці 20-х років зумовлювалося завданням максимального наближення теоретичних знань до потреб навчально-практичної діяльності, що стає сьогодні актуальним питанням підготовки вчителя музичного мистецтва.

Висновки. Проблема міжпредметних зв'язків має глибоке історичне коріння, пронизує всі напрями педагогічної науки, в тому числі й музичну педагогіку. Спроби вирішити питання щодо використання міжпредметних зв'язків у музичному навчанні та застосування комплексного підходу в підготовці вчителя музики здійснювалися ще в минулих століттях. Одним із шляхів реалізації такого підходу було введення комплексних предметів, що поєднують цикл взаємопов'язаних дисциплін. Аналіз педагогічного досвіду надає всі підстави стверджувати, що комплексний, міжпредметний підхід до побудови процесу навчання дозволяє не тільки активно впливати на особистість майбутнього вчителя музики, а й дозволяє удосконалювати його професійні знання, уміння й навички, поліпшувати фахову підготовку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Доля А. За методикою Б. Яворського та Б. Асаф'єва / А. Доля // Музика. – 1979. – № 2. – С. 27–29.
2. Ороновська Л. Д. Педагогічні умови прилучення молодших школярів до духовних цінностей на уроках музики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 [Електронний ресурс] / Л. Д. Ороновська ; Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Т., 2006. – 20 с.
3. Тарарак Н. Г. Вплив міжпредметних зв'язків на розвиток складових компонентів професійної підготовки вчителя музики / Н. Г. Тарарак // Теорія та методика навчання та виховання : зб. наук. пр. / Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків : «ОВС», 2005. –

Вип. 15. – С. 123–129.

4. Цебрій І. В. Дидактичні засади використання музичного мистецтва у професійній підготовці майбутніх учителів історії : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 [Електронний ресурс] / І. В. Цебрій ; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 2002. – 22 с.

РЕЗЮМЕ

Н. Г. Тарарак. Проблема межпредметных связей в общей и музыкальной педагогике.

В статье рассматривается проблема межпредметных связей в общей и музыкальной педагогике. Исследуются взгляды ведущих ученых относительно использования межпредметных связей в музыкальном обучении, комплексного подхода при подготовке учителя музыки. Одним из путей реализации такого подхода является введение комплексных предметов, которые объединяют цикл взаимосвязанных дисциплин.

Ключевые слова: межпредметные связи, музыкальная педагогика, подготовка учителя музыки.

SUMMARY

N. Tararak. Problem of the interconnected disciplines in the common and musical pedagogics.

The article considers the problem of the interconnected disciplines in the common and musical pedagogics. Here are considered opinions of the leading scientists about using of the interconnected disciplines in the musical education, the complex method by training of music teachers. One in the ways of the realisation of such method is the introduction of complex disciplines, which are uniting the cycle of the interconnected disciplines.

Key words: interconnected disciplines, musical pedagogics, training of music teachers.